

DISSERTATIO
DE
*TELEOLOGIÆ NATURALIS
AD THEOLOGIAM CONSTITUENDAM
INSUFFICIENTIA.*

P. F.

QUAM

Conf. Ampl. Facult. Philos. Aboëns.

PRÆSIDE

Mag. ANDR. JOH. LAGO
S. Th. Lic. & Phil. Theor. Prof. Ord.

PRO GRADÙ

publicæ censuræ offert

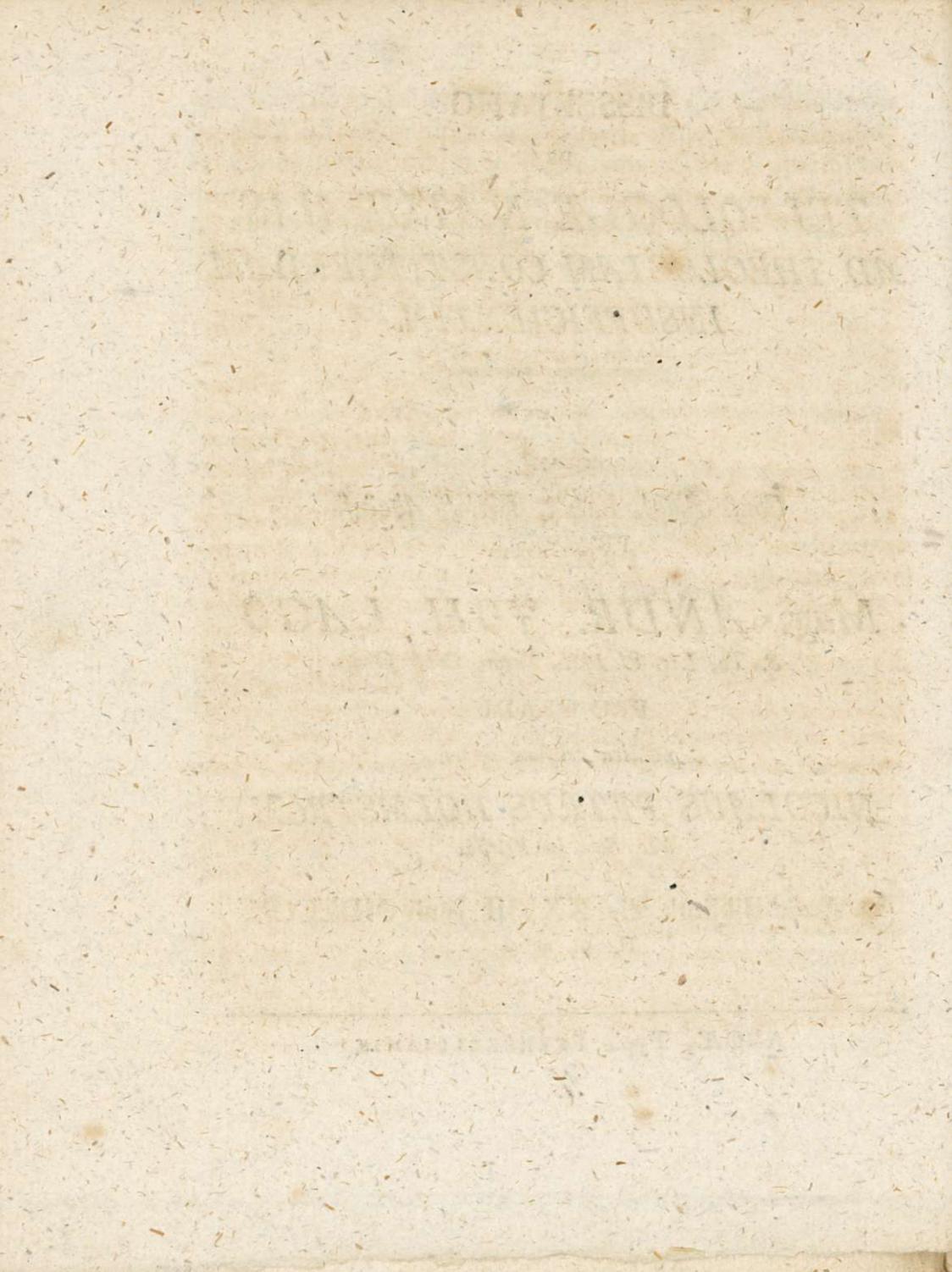
NICOLAUS PETRUS HOLMSTRÖM
Vic. Sac. in Kelviå.

In Atrio Biblioth. die XXVIII Junii MDCCCX.

H. p. m. f.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS,

H.

‘Οτι μεν γν εσι θεος δηλον. τι δε εσι καν
επισεν και φυσιν, ακαταληπτου τετο παντε-
λως και αγγειων.

JOH. DAMASC.

Moris fuit antiquissimi & adhucdum multis est, formam Naturæ finalem non pro ratione subjectiva solum, quæ ad ostendendam necessitatem, summum, a quo omnia pendeant, Numen assumendi, apprime valeat, afferre; sed pro objectivo etiam eandem venditare argumento, cuius ope apodictice demonstretur Dei existentia; quæ ratiocinandi methodus eadem mira animos captare solet & delinire levitate. Illa namque indoles est rationis humanæ, ut finium semper & ubique in agendo intendat Systema, ad quod attingendum apta numquam non anquirit media, neque ergo abstinere queat, quin varietatem rerum sensibilium stupendam ad unum referre annitens, multiplex causarum & effectuum, quibus phænomena eorumque mutationes ordinat intellectus & disponit, absolutæ subjungere conetur causæ & fini ultimo.

Ad huncce vero ratiocinandi modum, cum ipsa ratione nostra necessario conjunctum vinculo, si attenderimus, nullo negotio intelligimus, neque materiem, e contemplatione mundi præsentis uberrime hauriendam, illi unquam deficere, neque voluptatem ejusdeni non esse comitem perpetuam, posse; — Scilicet aperit cordatori

A

cui-

cuique mundus theatrum varietatis & ordinis, convenientiae & pulchritudinis, ubique obviæ, sive per infinite expansum illam persequare spatiū, sive per infinitam spatiī divisionem eruere eandem coneris, adeo immensum, ut ex notitiis hujuscē, quas valuerit sibi comparare vel tenuis noster atque imbecillis intellectus, sermo omnis ad exprimenda miracula tot tamque infinite magna fiat irritus, mensuræ numerique cuncti mensurandi vim amittant omnem, limitesque perdant suos ipsæ cogitationes nostræ, ita ut judicium de ineffabili toto nostrum in stuporem dissolvatur & admirationem, elinguem mutamque, sed eo facundiorem. Ubique effectuum cernimus & causarum seriem, subsidiorum finiumque, in ortu & interitu convenientiam miram. Quis immento non percancellatur corporum, orbitas suas imperturbate permeantium, numero moleque & concenū coelestium? Quis naturæ non miretur vim enormem, vel ingentes montium tractus quassantis, vel flamas versus sidera & flagrantia laxa eructantis, vel innumeras corporum organisatorum, animalium, producentis, sustentantis, alentis myriadas? Quis denique — nam exemplorum ubi terminus? — entis intelligentis, lata captus veneratione, non stupeat structuram, nulla arte nostra imitandam, quis facultates intellectus & rationis non stupeat admirabiles? (a) Horum vero omnium quoniam

(a) Excelſas magnificorū in natura spectaculorū & sublimia, quos gigantū, sensum pīturas, affatum præcipue in Hebreorum Poëmatibus occurrentes, videſi: JES. XXIV: 18-20. XL: 12-24. LI: 15, 16. JER. V: 22, 24. JOEL I: 6, 7, 10; III: 15, 16. MICH. I: 3, 4. Psalm. VIII: 3-9. XVIII: 8-15. XIX: 2-7. XXXII: 6, 7. LXV: 9-13. XC: 1-6. XCI: 4-12. XCIV: 3-7. XCVII: 1-6. CXLVII: 8, 9, 14-18. JOS. V: 9, 10. X: 8-12, 18-26. XXXVI: 5-13, 26-31. XXXVIII: 4-12. Prov. III: 13-20. VIII: 22-31. XXX: 3, 4. Enumerandis omnibus quis sufficiat?

quum nihil, in quo est, statum, suapte sponte ingressum sit, unum quodque ad aliam rem, ut causam suam, semper amadat, quæ vicisim ipsum eandem inquisitionem, examen idem ulterius necessarium reddit & inevitabile. Hujus vero investigationis causarum quis sit terminus? Vel in nihili voraginem ruat necessario tota rerum universitas, vel ponendum est aliquid, extra infinitum fortuitum hocce, in semet ipso absolute consistens originarium, quod, consiliorum potens idem & sapiens, non cœca vi mechanice operans, sed ut intelligentia libere & spontanee agens, in causa sit originis magnifici spectaculi, illudque tueatur. Quæ vero quum ita sint, quid mirum, si non modo "Philosophi, cum viderent motus mundi finitos & æquabiles, atque rerum omnium rationem, modum, disciplinam, intelligerent inesse aliquem non solum habitatorem, in hac coelesti ac divina domo, sed etiam rectorem ac moderatorem, & tamquam architectum tanti operis tantique muneric"; verum etiam, quibus peculiariter curæ sunt "res coelestes omnesque ea, quarum ordo est sempiternus", Theologi, iudiciis "e concinentibus inter se mundi partibus, ea uno divino omnia, & continuato spiritu contineri", undiquaque congestis, veritatem solatii plenam; "est profecto Deus" (a) Scientifico demonstrare conarentur modo; quod quidem conamen *Physico Theologiam* nuncupari, verbo monuisse sat est.

Jam quidem ii non sumus, qui *Physico Theologico*
A 2 huic.

a) V. CICERONIS O. O. Vol. IV. p. 516, 517, 518. Lips. MDCCXXXVII.
Sparsos vero quid citemus locos, quum omnes de *Natura Deorum* libri, ejus sint dulcedinis, suavitatis ejus, ut a percurrentis, ubi lectionem incepit, prossus non, ab exscribendis vix abslineat cor-
dator quisque.

hicce pro existentia Summi Numinis argumento, vetustissimo, clarissimo, & ad humanam aptissimo rationem, auctoritatis aliquid detractum velimus, vel stulte opinemur, subtilibus abstractæ contemplationis dubiis quibusdam ita deprimi posse rationem unquam, ut ne aspectu mirabilium naturæ & maiestatis, quam prodit universum, ex quaue ambiguitate erupta, argumentorum ope Teleologicorum, quamquam empiricorum duntaxat, a magnitudine ad magnitudinem, ab eo quod pendet, ad id unde illud vident, usque ad supremum quoddam & absoluum adscendat. Quin potius KANTIO (^a) adstipulamur, estimatione dignum esse hoc argumentum, quippe quum naturæ studium, unde originem haber & augmentum, animet: consilia & fines, ubi obleratio nostra illos non aperuisset, constitutus, & physicas nostras, duce unitate, cuius extra naturam principium est, amplificet notitias, quæ rursus in ideam, quæ ipsi auctoritate præbet, vim exercerunt, fidem in auctorem quendam summum, usque ad firmitatem assensus, cui non potest resisti, augendo. At jure tamen maximo queri posse existimamus, an firmitatem hoc argumenti genus sibi vindicare possit objectivam & apodicticam, assensumque qui aliena ope nulla indigeat. Ad quam questionem, si accuratius examinetur, negando respondendum esse judicamus,

Veritatem principii; quod statuit certas quasdam in natura res, earumque possibiliterem ex conceptu causarum finalium a nobis esse dijudicandas, atque formam naturæ finalem, sicut instar ariadnei nobis esse necessariam, si vel rerum, quas continet, proprietates tantum observando cognoscere, neque ad primam usque earum originem ad-

^{a)} Crit. der R. Vern. p. 561 sqq.

— 5 —

adscendere nitamus, adeo quidem non impugnamus, ut eandem potius urgeamus quam maxime. Cavere nimis non possumus, ne naturam conceptum finis cuiusdam & consilii subjiciamus, estque hic conceptus nostra absolute necessaria usus vel empirici rationis nostræ. Cum vero semel receptum sit atque probatum hocce naturæ investigandæ adjumentum, per se patet, dictam facultatis judicandi normam in totum naturæ applicandi, tentamen saltem nobis incumbere; siquidem multæ forsitan *Quæcavimus* leges, pro limitatae mechanismi ejus interioris cognitione nostra in occulto mansuræ, hujus ipsius ope normæ in apicum produci poterunt forsitan.

Ergo quæri solum poterit, utrum istud principium subjective tantummodo valeat, videlicet norma facultatis judicandi nostræ solum sit, an principium naturæ objectivum, ex quo præter mechanismum, aliud illi competat necessario genus causarum, nempe finalium, quibus motus leges viriumque motricium, ut causæ intermediae, subsint? Namque aliud omnino est, si statuamus generationem quarundam in natura rerum, vel etiam naturæ universæ, aliter fieri plane non posse; quam per causam, ex consilio semet ad agendum determinantem, vel si dicamus tantum, non posse nos. pro natura virium cognoscendi nostrarum propria & peculiaritatem, de rerum possibiliitate, genesique judicare, nisi hujus cogitando informemus causam, ex finibus agentem; proinde ens, quod secundum analogiam & similitudinem cum causa intelligente, rerum sit conditor & effector. Prius ratiocinium de re objecta decernere quidpiam audet, quod vero necessitatem inungit, realitatem conceptus sumti objectivam probandi, posteriori autem nil determinat ratio, nisi legitimum facultatis cognoscendi nostræ usum, ad indo-

lem

Iem ejusdem atque constitutionem propriam, nec non ad conditiones, quibus ambitus limitesque ipsius definiuntur, essentiales convenienter. Superius itaque principium in decreto versatur objectivo determinantis, posterius in decreto solius reflectentis, subjectivo judicandi facultatis, normaque proinde a ratione ipsi præscripta, cernitur.

Est scilicet ratio facultas principiorum, semperque & necessario versus absolutum tendit ultimo nititurque. Verum itaque licet sit, non posse nos, ultra omnem, quæ esse possit, experientiam, illius, quid res per se ipsæ sint, conceptum ostendere determinatum; non tamen in nobis est ut illius supercedeamus quæstione, vel omnino abstineamus. Namque experientia, ultra quam semet non extendit cognitionis humanæ campus, numquam rationi facere valet satis, quippe cum suis ad quæstiones responsionibus ad ultetius quoddam semper & ubique remittat & amandet. Ecquis nempe a semet impetrat, ut in illis, quæ ad explicandam mundi, rerumque in mundo originem, causam & fines, afferre valeat experientia ac subministrate, argumentis acquiescat, si quidem responsum, ex legibus experientiæ constitutivis redditum quodvis, novam numquam non pariat quæstionem, quæ explicationem rursus flagitat? Atque notio rei, cuius existentiam formative cum adjunctione finis eiusdem ut possibilem judicamus, quum arctissimo cum conceptu naturæ illius rei fortuitæ ex legibus physicis conjuncta sit vinculo, (quapropter etiam res naturæ, quas solas fines esse posse intelligimus, præcipuum, quo probatur fortuitum esse rerum universum, atque unicam, coram sensu non minus communim, quam philosopho valens, efficiunt argumentum, quo ostenditur, ab ente quodam extra mundum ortum esse & pendere universum ejusque partes, propter finit-

finibus convenientem eorum formam, intelligente) rationi non sufficit. Quæ igitur insufficientiam modorum omnium e natura rerum causas explicandi defumtorum animadvertis, naturam penitus relinquit, pennisque idearum transcendentium supra omnes, quos per experientiam poscit tueri, conceptus sublimis vecta, ens querit quoddam, in quo requiem inveniat, neque in spatio quodammodo finitum, nec in tempore, sed infinitum & omnes quæ cogitari possint, in se continens realites: verbo absolute perfectissimum, ex quo originem habeant omnia. In hoc vero negotio rationem non sequi valet intellectus; e cuius conceptibus tamen pendet realitas objectiva omnis. Ratioque, theoretice spectata, constitutiva nulla, sed regulativa tantum continens principia, quandoquidem objective synthetice judicare nequit, neque conceptum objective valentem potest producere.

An igitur evincit Teleologia vel perfectissima, ens ejusmodi realissimum, causam mundi perfectissimam, ex finibus agentem, revera existere? Minime. Nihil amplius probare valet, quam pro indeole facultatis cognoscendi nostræ, atque experientia, cum summis rationis principiis conjuncta, non aliter posse nos de possibilitate mundi notionem animo formare, quam per causam originariam quandam. Cujus quidem objective explicandi conatinis periculum probat vel historia Philosophiæ, duo nobis sistens de principiis rerum possibilitatis objectivis, causaque productorum finalium, systemata, sibi invicem contraria, atque ad id, quod pollicentur, præstandum, inepta ambo: *Idealismi* sc. & *Realismi* finium naturæ, quorum prior, omnem formam naturæ finalem sine confilio propositoque esse perhibens, vel casualitatis est
vel

vel fatalitatis (a) Illa ratio est DEMOCRITI & EPICURI, si
ve etiam ante LEUCIPPI, *physica*, vi cuius technicam natu-
ræ merumque mechanismum discriminis aliquid interce-
dere proorsus negatur, contraque statuitur, esse "corpuscu-
la quædam lœvia, alia aspera, rotunda alia, partim autem
angulata, curvata quædam & quasi adunca: ex his confe-
ctum esse cœlum atque terram, nulla cogente natura, sed
concursu quodam fortuito." (b) Contra SPINOZA, stator
systematis *hyperphysici*, cuius semina longo jam ante eum
temporis intervallo conspiciuntur (c), *fatalismi* vel *Pan-*
theismi (d), quam postulat ratio, unitati absolutæ, optime
consultum judicavit idea entis, in quo, substantia una &
sola, res in mundo omnes determinationes modo essent
inhærentes, vel modificationes, quæ substantia haud qui-
dem ex consilio vel finibus quidpiam produxerit umquam
vel producat; sed in qua tamen res, propter unitatem
subjecti, cuius illæ mera accidentia sunt, omnes, etiam
fine

a) *Kritik der Urtheilskraft* vor IMM. KANT. Berlin 1795 pag. 321 sqq.
Cfr. Erläut. Auz. aus d. *Crit. Schr.* des Pr. Kants v. I. S.
BECK Th. II. pag. 274 sqq. Th. III. 337 sqq. Riga 1796.

b) CICERO *de Natura Deorum*, Lib. I. Cap. 24 pag. 489. Cfr. DIET.
TIEDEMANN *Geist der Specul. Phil.* T. I. pag. 240, 373, 377.
Marb. 1791. *Gesch. der Phil.* v. V. G. TENNEMANN T. I. pag.
268 sqq. 278 sqq. Th. III. pag. 379-385. Lpz. 1798, 1801.

c) V. TIEDEMANN lib. cit. Th. VI. pag. 234. *Degeando Vergleich.*
Gesch. der Systeme der Philosophie v. I. M. DEGERANDO. Ueb. mit
Aan. v. W. G. TRNNEMANN B. I. p. 390. Marb. 1806.

d) Antiquius fuit systematis nomen *Pantheismi*, respectu ad res sub-
jecto universali inhærentes, recentius *Spinozismi* ad subjectum so-
lum subsistens respectu habito. Cfr. *Kritik der Urth. Kr.* v. IMM.
KANT pag. 406. Berl. 1793.

— 9 —

Sine consilio & sine quodam necessario debeant ad se in-
vicem convenienter referri. Qui ergo finium idealismus,
cum ad mechanismum & necessitatem omnia referat,
patet eundem in mera facultatis judicandi illusionem uni-
versam ponere teleologiam. Huic oppositus est *realismus*
finium tam *physicus* quam *hyperphysicus*, qui consilium sta-
tuit atque propositum prodere rerum plures, (quarum
scil. inter causas & effectus commercium animadvertisit
reale) unde jure elici posse judicat, universam rerum na-
turam pro opere causæ habendam esse intelligentis. Hanc-
ce *physicus* vel in principio quodam interno, anima mundi,
ponit, vel in vita ipsius materiæ (a), quarum prior
hypothesis, commercium principii intelligentis interni, quod
materiam moveat, cum ipsa materia ponens, organisatio-
nem, cuius causa ostendenda erat, assumit quodammodo,
atque in circulo & petitione principii versatur, po-
sterior *Hylozoismus* absurditatem involvit & in conceptu
repugnantiam, quum materie, ut objecti sensuum exter-
norum, esentialis sit character ipsa inertia. Hæc quidem
in cogitando vitia prudens vitat *realismus* finium *hyper-*
physicus, *Theismus*, *ANAXAGORÆ* vel forsitan ante HER-
MOTIMO (b) Initia debens prima (c) qui cum "tam certos
coeli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia

B

inter

a) V. CICERO de Nat. Deor. Lib. I. & TIEDEMANN. lib. cit. Th. I.
p. 124, 206. Th. II. p. 41, 131, 147. Th. III. p. 292, 437.

b) ARIST. Meth. Lib. I. c. III. αιτιον δὲ εχει προτερον (τὸ Αναζαγγ.)
Ἐρμοτίμος ὁ κλασσομένος ἐπειδή (ναι — ειναι — ει τῇ Φυσει του
αιτιον καὶ τὸ κοσμός καὶ τῆς πατέρως) Opp. Tom. II. p. 1231.
ap. Laemarium MDXCVII.

c) Gesch. d. Phil. v. TENNEMANN T. I. pag. 314 sqq. TIEDEMANN.
Lib. cit. Tom. I. p. 332 sqq.

inter se connexa & apta, verbo tantam videret admirabilitatem cœlestium rerum atque terrestrium", statuit Ngy, a mundo diversum proflus, omnium horum esse causam. Autamen diffidendum non est, hocce, quod mira mortalium pectora mulcat dulcedine, atque sublimitate elevat, ratiocinium, empiricæ syntheseos transilire limites atque naturæ, quam rationem unitatis finium in materia, extra naturam certo & determinato ponat modo. Quod jure fieri ut ostendatur, evincenda est impossibilitas hujuscem unitatis per solum mechanismum, demonstranda est validitas objectiva conceptus, quod ut substratum naturæ cogitando, non vero cognoscendo attingimus quodammodo, entis originarii. In hoc vero quam nihil quidquam amplius præstari posfit, quam ut pro indole cancellisque virium cognoscendi nostrarum rationem vero vel hujus primam internam quis explicet?) intelligamus, in materia principium relationis finium determinatae quæri non posse, nobisque nullum omnino restare originis productorum naturæ, in quibus finem agnoscimus, dijudicandæ modum, si non pro effectibus supremæ illam habebamus causæ intelligentis, quæ vero ratio reflectentis est facultatis judicandi, non determinantis: quemque conceptus causæ supremæ non nisi abstractione conditionum realitatis omnium oriri queat; neque potestatem assertio-
nis objectivæ facere nobis potest.

Quid itaque proprie efficere valet teleologia physica? Hoc, ni fallimur, ut doceat quem, ex nostro naturam dijudicandi modo, usum res in mundo sibi præstent in vicem: quid utilitatis ipsi rei adferat varietas in eadem occurrentis: quomodo adeo summi possit, nihil in mundo frustra esse ac temere, sed, posita conditione, ut certæ res quædam tamquam fines existant, ad aliquid cunctæ in mun-

— II —

mundō conducere. Cui vero teleologico' judicandi nego-
tio nullum aliud suppeditare valet ratio nostra' fundamen-
tum, quam principium, quod jubet architectonicæ aucto-
ris mundi cuiusdam intelligentis mechanismum naturæ o-
mnem subordinare (a). Quod principium idem, nil nisi
methodum ex qua natura nobis sit consideranda conti-
nens, multum abest ut originis naturæ secum adferat de-
monstrationem objectivam.

Præterquam vero quod subjectiva tantum sint, quæ
ex contemplatione mundi manant, de ordine ejusdem
judicia, neque ad omni modo determinatum conceptum
causæ ordinis hujusce constituendum sufficit universi, &
quod continet, multiplicis ac variæ consideratio. Nam-
que empirica tantum sunt data, quæ ad conceptum cau-
se cuiusdam universi, intelligentis, atque artificis naturæ
summi, determinandum, suppeditat contemplatio mundi,
omnia, neque ad alias proprietates concludendi jus quo-
dammodo nobis tribuere possunt, quam quales ex effe-
ctibus ipsarum nobis manifestat experientia. Hæc vero
quum nihil nobis offerat nisi limitatum, mancum & im-
perfectum, proflus perfectum & absolutum aliquid num-
quam, ultra cancellos ab experientia nobis præscriptos
certe evagamur, ubicumque auctori majorem quam ad
effectus a nobis cognitos producendos requiritur, tribui-
mus intellectum. Et si vel una ex parte multa, immo
plurima occurrant in natura sapientiæ vestigia lucidisima,
neque ex altera diffitendum est, quædam in fluxis rerum
vicissitudinibus nosmet offendere, in quibus nosmet fal-
tem mortales sapientiam detegere valemus nullam. Ridet

no-

(a) V. KANTS *Krit. der Urtheils Kraft* pag. 402.

nobis undulans pelagus immensum: cogitatione percurrentes commercia, quibus ansam dederit & occasionem amplam, mercimoniorum, litterarum, morumque convenientiam agnoscimus rei, consilium miramur auctoris: — at saevit procellis actum & turbibibus mare, totas navium clasles scopulis illidit, sapientipotentum milia naufragorum deglutiit: inconvenientiam horremus, de causa quid judicabimus? Haud quidem nescimus, responderi soleare, speciosiorem quam veriorem esse hancce inconvenientiam, nihilque nisi umbram repugnantiae praese ferre vanam: Omne scil. quod tamquam distonum nobis curta representet perspicientiaz supellex nostræ, in harmoniam & concentum levissimum iri conversum, si modo totam finium animo percurrere seriem, atque omnium, in intellectu divino conjunctum, sistema uno comprehendere obtutu potis essemus. In hac vero ratiocinatione quid latet, nisi agnatio tacita, illorum etiam judiciorum haud paucis errorem subesse posse, quæ certa quadam pro fundamento positâ norma, cum fine convenientiam & sapientiam statuunt, atque ultra sphæram eorum, quæ fieri possunt, semet non extendere argumentationis theologicæ vim? Quæ ergo, in opinionibus positâ & problematibus, probationem firmam, quæ certa nisi debet cognitione, fundare non valeat.